Сучасна інтегрована медична практика: медицина, духовні, юридичні практики, соулбіоцентризм

Modern Integrated Medical Practice: Medicine, Spiritual, Legal Practices, Soul-biocentrism

Юрій Федоров (Yuri Fedorov), Doctor of Medical Sciences, Professor, Vice-rector for scientific work, Head of the Department of Internal Medicine No. 1 of the Lviv Medical University; Professor of the Department of Therapy No. 1 and Medical Diagnostics of the Faculty of Postgraduate Education of the Danylo Halytsky Lviv National Medical University, both – Ukraine

*Corresponding author: Yuri Fedorov

Received: February 26, 2024
Published: March 21, 2024

Анотація. Проведено вивчення сучасних питань інтегрованої медичної практики, які охоплюють медицину, фармацію, фармакотерапію, духовні, юридичні практики, соулбіоцентризм у системі правовідносин «лікар-пацієнт-фармацевт». Проаналізовано статистику захворюваності серед жителів Львівської області на серцево-судинні, онкологічні, пульмонологічні, гострі респіраторні вірусні захворювання, COVID-19, ГРВІ, грип. Зазначено про застосування аутогенної психотерапії (mind-body medicine, noetic training), молитви (медитації) у доказовій медицині та фармації у лікуванні хронічного стресу, психоневротичних розладів, гіпертонічної хвороби, у профілактиці та лікуванні ішемічної хвороби серця, застійної серцевої недостатності, метаболічного синдрому, цукрового діабету 2 типу, епілепсії, хронічного болю та болю різного генезу, фіброміалгії, онкологічних захворювань і паліативної допомоги, депресії, безсоння, мігрені, деменції, клімаксу, алкоголізму та наркоманії у відповідності до МКХ-11. Доведено про вагомість застосування у медицині духовних та юридичних практик. Приведено досвід автора статті щодо соулбіоцентризму.

Ключові слова: медична, духовна, юридична практика, фармакотерапія, соулбіоцентризм, система правовідносин «лікар-пацієнт-фармацевт».

Abstract. The study of modern issues of integrated medical practice covering medicine, pharmacy, pharmacotherapy, spiritual, legal practices, soul-biocentrism in the system of legal relations "doctor-patient-pharmacist" was conducted. Statistics of morbidity among residents of Lviv region for cardiovascular, oncological, pulmonary, acute respiratory viral diseases, COVID-19, SARS, influenza were analyzed. The use of autogenic psychotherapy (mind-body medicine, noetic training), prayer (meditation) in evidence-based medicine and pharmacy in the treatment of chronic stress, psychoneurotic disorders, hypertension, in the prevention and treatment of coronary heart disease, congestive heart failure, metabolic syndrome, type 2 diabetes, epilepsy, chronic pain and pain of various genesis, fibromyalgia, cancer and palliative care, depression, insomnia, migraine, dementia, menopause, alcoholism and drug addiction in accordance with ICD-11. The importance of the use of spiritual and legal practices in medicine has been proven. The experience of the author of the article regarding soul-biocentrism is given.

Keywords: medical, spiritual, legal practice, pharmacotherapy, soul-biocentrism, system of legal relations "doctor-patient-pharmacist".

Вступ. В останні роки на території або в приміщеннях закладів охорони здоров’я Львівщини та інших містах України вже відкриті, будуються або створюються умови для відкриття релігійних (церковних) закладів. В них відбуваються богослужіння – релігійні служби, в яких приймають участь лікарі, пацієнти, їх родичі та прості люди [1, 2]. Значна питома вага смертності серед жителів Львівської області припадає на серцево-судинні, онкологічні, пульмонологічні, гострі респіраторні вірусні захворювання (COVID-19, ГРВІ, грип) [3].

За інформацією Львівського обласного центру контролю та профілактики хвороб МОЗ України та Департаменту охорони здоров'я Львівської ОВА, у Львівській області на гострі респіраторні вірусні інфекції за 6-й тиждень 2024 року зареєстровано випадків [4, 5]:

- ✓ 17 699 випадків гострих респіраторних вірусних інфекцій;
- ✓ інтенсивний показник захворюваності на ГРВІ включно із COVID-19 вищий на 65,8% за епідемічний поріг 434,07;
- ✓ коронавірусу і ГРВІ перевищила епідемічний поріг на 65,8%;
- ✓ від грипу «А» та ускладнень унаслідок COVID-19 померло 3-є пацієнтів;
- ✓ за останній тиждень зареєстровано 1-н летальний випадок, спричинений вірусом грипу «А» (помер чоловік віком за 65); 150 осіб захворіли на гостру респіраторну хворобу COVID-19; зареєстровано 2-ва летальні випадки (громадяни віком 56 та 60 років серед невакцинованих на COVID-19); на стаціонарному лікуванні з приводу COVID-19 перебувало 31 пацієнт, з приводу грипу та ГРВІ – 292 пацієнти.

Знаходячись в стаціонарному відділенні, пацієнти у тяжкому стані потребують на увагу, співчуття і духовне відношення з боку оточуючих. В останні роки пацієнти, лікарі та фармацевти все частіше біля себе розміщають святі ікони, що дозволяє під час лікування і фармакотерапії молотися щодо оздоровлення, поліпшення стану та подолання хвороби [6, 7].

На своєму прикладі лікаря вважаю, що немає сумнівів у тому, що пацієнти, лікарі, все людство тісно пов'язані зі Вселенською Духовністю і материнським Всесвітом, які створили умови для виникнення життя і розуму, наявності Смислу життя, не обмеженого тільки виживанням, репродукцією або накопиченням багатств. Саме почуття єднання зі Вселенською Духовністю і Всесвітом у молитовному стані, у стані медитації-молитви давно використовують у психотерапії релігія, аналітична йога, холотропна терапія, логотерапія, наша телеос-терапія, що об'єднує всі ці напрямки з психонейроімунологією [8-10].

Найвидатнішим лікарем був Ісус Христос, тобто вічне можна вивчати вічно. Тому ми ніколи не пізнаємо повністю задум Бога, який завжди буде залишатися загадкою, а розкриватися поступово по мірі росту духовної свідомості людини.

Ще раз зазначу, що біологічний смисл тимчасового матеріального життя в основному обмежується репродукцією і виживанням. Усунення наслідків постійного щоденного стресу буднів, який призводить до пошкодження психонейроімунної системи, є важливим завданням медицини, фармації та духовних практик. Благополуччя громадянина і пацієнта базується на визначенні інтегративної медицини [11]. Експерти ВООЗ визначають здоров'я, як «…стан повного фізичного, психологічного та соціального благополуччя, а не лише як відсутність хвороб чи фізичних вад…» [12, 13]. Рівень захворюваності, життя та здоров'я серед громадян також пов'язаний із навколишнім середовищем, побутовими умовами та місцем роботи, у якому вони живуть, навчаються, працюють, створюють сім'ї, займаються спортом лікуються, відпочивають і ходять до церкви, а особливо з їхньою здатністю адаптуватися та інтегруватися в контекст своєї життєдіяльності [14-17].

Мета дослідження. Провести вивчення сучасних питань інтегрованої медичної практики, які охоплюють медицину, фармацію, фармакотерапію, духовні, юридичні практики, соулбіоцентризм у системі правовідносин «лікар-пацієнт-фармацевт».

Матеріали та методи. Матеріалами дослідження були літературні джерела, інтернет-сайти за темою статті. Під час проведення дослідження використовувались документальний, ретроспективний, бібліографічний та порівняльний методи. Дослідження проведено на наступних базах: кафедра терапії №1 та медичної діагностики факультету післядипломної освіти Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького; кафедра внутрішніх хвороб №1 ВПНЗ «Львівський медичний університет» за темою НДР «Удосконалення системи обігу ліків під час фармакотерапії на засадах доказової і судової фармації, організації, технології, біофармації та фармацевтичного права» (номер державної реєстрації 0120U105348, термін виконання 2021-2026).

Результати та їх обговорення. Отриманий 40-ка річний досвід автора статті внаслідок спілкування і надання медичної допомоги хворим, які були на межі «життя і смерті», сприяв

постановці у лікарів питання щодо взаємодії медицини з духовними практиками, а також взаємодії захворювання і молитви, життя, смерті, безсмертя і наявності души у людини. Вивчення зазначеного питання вказало на те, що християнство і медицина ніколи не були антиподами. Сам Христос, як нам розповідає Святе Євангеліє, прийшов в світ «як лікар душ і тіл людських». Він не раз лікував тілесні хвороби людей. Лікарем був й святий апостол і євангеліст Лука (Кол. 4:14), а богослов'я називає тіло «храмом душі», що відповідно, зобов'язує віруючих піклуватися про нього. Багато чудес зцілення хворих, що здійснюються святими, вважаються символами особливої благодаті Божої. Саме тому серед православних і католицьких святих ми побачимо багато тих, хто в своєму земному житті виконував лікарські обов'язки [18]. Окремі локальні проблеми між традиційним християнством і медициною виникали тільки тоді, коли певні медики (або навіть медицина окремої країни), керувалася гуманістичної антропологією, яка давно відкинута християнством через те, що замикає людину в темницю його земного життя та смертності. Інтерес такої антропології до людини (хворого) обмежується його біологічними функціями, а життя зводиться до біологічного існування. Там, де одноосібно панує така медицина, виганяється Бог, порушуються догматичні та (або) етичні норми. Однак, у країнах християнської культури, християни та медики виявлялися здатними виробляти загальний погляд на більшість проблем, особливо коли мова йде про медиків-українців. Варто відзначити, що до недавнього часу питання визначення крапки переходу людини від тимчасового земного життя до вічності не тільки перед Православною і Католицькою Церквою, але й загалом для людства, не стояло. Практично у всіх медичних трактатах і поясненнях визначення фізичної смерті описувалася виключно сукупними зовнішніми відзнаками (припинення реакції на подразники, роботи серця, дихання, падіння температури тіла тощо).

Слід відмітити, що у 1972 році Keith Wallace і Herbert Benson вперше оприлюднили дані про перспективність застосування аутогенної психотерапії (mind-body medicine, noetic training), молитви (медитації) у доказовій медицині та армації. Вказане дозволяє лікарям успішно використовувати психотерапевтичні методи у лікуванні хронічного стресу, психоневротичних розладів, гіпертонічної хвороби, у профілактиці та лікуванні ішемічної хвороби серця, застійної серцевої недостатності, метаболічного синдрому, цукрового діабету 2 типу, епілепсії, хронічного болю, болю різного генезу, фіброміалгії, онкологічних захворювань і паліативної допомоги, депресії, безсоння, мігрені, деменції, клімаксу, адикції у відповідності до МКХ-11 [19-41].

Наші дослідження базуються на особистому досвіді роботи в клінічних умовах. Під час медичної практики ми переконались в ефективності методу психотерапії в лікуванні гіпертонічної хвороби, аритмій та депресивних станів.

Зазначимо, що медитація збільшує кількість нейронів кори головного мозку, нормалізує активність теломерази в мононуклеарах, знижує активність симпатичної нервової системи, рівень стресових гормонів адреналіну і норадреналіну, нормалізує артеріальний тиск, збільшує варіабельність серцевого ритму, знижує рівень цукру крові, що покращувало прогноз без побічних явищ лікування [42]. Крім того, у молитовному стані, в стані медитації, коли виключається розумовий компонент і залишається тільки чиста Духовна енергія нашої Душі, медіальна префронтальна ділянка кори головного мозку, яка відповідає за функціонування самосвідомості, стає більш активною, ніж під час мислення і при цьому підготовлена людина може досягати повного самоусвідомлення через усвідомлення свого тіла, долати поляризованість своєї Самосвідомості і взаємодіяти зі Вселенською Духовністю та Надсвідомістю. Саме це, на наш погляд, дозволяє віртуально існувати в «уявному» часі, чути «музику сфер», використовувати керовані уявлення (guided imagery) та індуковану візуалізацію в лікуванні зазначених автором статті вище різноманітних захворювань у відповідності до МКХ-11та за програмою медичних гарантій [43].

Уява є терапевтичним інструментом і включає в себе деякі елементи медитації і ефекту плацебо. Результати досліджень автора статті свідчать, що керована уява може послабити дію стресу, підвищити активність імунної системи, ефективна в лікуванні хронічного болю,

онкологічних захворювань і при оперативному втручанні. Застосування зворотного біологічного зв'язку ефективно при гіпертонічній хворобі, в лікуванні кардіального синдрому Х, стресу при ішемічній хворобі серця, хворобі Рейно, дисфункцій вегетативної нервової системи. Поведінкова терапія в цілому знижує негативний вплив психосоціального стресу, який обумовлює біля 30% ризику виникнення інфаркту міокарда, знижує загальну кардіоваскулярну смертність. Останній мета аналіз у 41-му дослідженні із застосування медитації в лікуванні психологічного стресу підтверджує її позитивну дію.

Варто розуміти, що стан молитви або медитації [44-48]:

- єдиний стан, в якому хворий, лікар, оточуючі усвідомлено накопичують енергію, а не витрачають:
- медитативний стан (молитва), коли людина постійно відчуває цю енергію, і чим довше хворий знаходитесь у її потоці, тим сильніше вона на нього діє;
- під час молитви людина усвідомлює що у нього збільшується здатність утримувати отриману енергетичну силу, розширюючи межі тіла, свідомості та гостроти почуттів. Пацієнт свідомо відчуваєте себе в єдиному енергетичному полі з Богом і всім Всесвітом [49]. Саме пацієнти з сильними духовними переконаннями краще реагують на лікування і мають менше симптомів [50].

Таким чином, за рахунок духовних практик відбувається поповнення енергії, відновлення деградованих явищ, фізичний розвиток, подальша еволюція свідомості пацієнта. У цій ситуації також з'являється певна надія на допомогу інтегральної цілісної холотропної (від грецького holos - цільний і tropos – доцільно рухаться в напрямку до чогось) телеос-терапії**.** Тобто терапії смислом, як універсального доповнення до основних методів лікування, яке базується на засадах доказової медицини і фармації.

Слід відмітити, що при телеос-терапії (від грецького teleos - доцільність, смисл) комплексно застосовуються [51, 52]:

- біоенергологія, яка дозволяє використовувати з лікувальною метою біологічне енергетичне поле та вивчати «приховану» енергію Всесвіту;
- ритмологія, яка вивчає частотні прояви енергії, співвідношення між частотою енергії електромагнітного поля людини, в першу чергу центральної нервової системи та серця, частотою поля духовно-розумової біологічної енергії, «музики сфер» та частотою коливань суперструн елементарних та квантових часток, співвідношення між ритмом народження і смерті та частотою обертання Землі навколо своєї осі, навколо Сонця, Сонячної системи навколо центра нашої Галактики, руху галактик у міжгалактичних потоках, частотою поля «прихованої» енергії і «пульсуючого», циклічного Всесвіту;
- увесь світ складається з частотних коливань енергії і матерії, яка є «замороженою» енергією. Можливо тому навіть в окремій клітині існують генетичні і біохімічні механізми контролю циркадного ритму її життєдіяльності;
- власне енергетична медицина, терапія мистецтвом гармонічно об'єднує свідомість і тіло з суспільством і природним світом;
- закони мистецтва, музики космічної безодні і сольфеджіо єдині;
- лікування за допомогою духовних практик, складовими яких є молитва, молитовне зосередження, медитація, аналітична терапевтична йога, свідоме спілкування з Богом з приводу тих чи інших питань [53-56];
- психотерапія [57]: екзистенціальна психотерапія, логотерапія Франкла, холотропна терапія Грофа, гештальт-терапия (від ецького «Gestalt» – образ, цілісність, зцілення), психологічний аутотренінг, психотерапія із застосуванням керованих уявлень, психотерапія із застосуванням зворотнього біологічного зв'язку (biofeedback), філософотерапія для гармонізації внутрішнього духовного світу людини;
- психонейроімунологія, нейротеологія, транцендентологія, які дозволяють об'єктивізувати, перевести на науковий рівень контроль результатів психотерапевтичного методу лікування.

Глобальне забруднення навколишнього середовища, сучасне життя в стресових умовах, що насамперед діють на психонейроімунну систему, приводять до розвитку вторинних

імунодефіцитів та психосоматичних порушень. Тому інтегральна терапія смислом є важливою складовою частиною лікування будь-якого захворювання. Крім того, постійна реакція організму на такий позитивний стресовий фактор, як постійний пошук сенсу життя, може відігравати позитивну роль у збереженні здоров'я, продовженні тривалості життя, так само як і боротьба за виживання. Власне телеос-терапія дозволяє визначити свій особистий смисл життя, реально допомогти в оздоровленні або зціленні хворої людини, відновлюючи первісне цілісне відчуття власного буття при гармонійному поєднанні нематеріальної душі [58] і матеріального фізичного тіла зі Всесвітом, поліпшити якість та тривалість життя [59].

Аутогенна психотерапія починається з усвідомлення доцільності існування оточуючого світу, смислу власного життя**.** Людське буття завжди трансцендентно спрямоване за межі самого себе, прагне життєдайного смислу, наявність і реалізація якого є головним для особистості. Власне в пошуках смислу життя людина повертається до витісненої, пригніченої або взагалі втраченої первинної, підсвідомої духовності, яку ми маємо в дитинстві. Людина має потребу у вознесінні над своєю біологічною, тваринною і соціальною природою, над сірими буднями щоденного життя до надприродного, до вищих духовних рівнів, смислів життя. Тоді особистість стає найбільш тотожна самій собі, своєму єству, найбільш цілісною, готовою до особистої зустрічі з Богом. Конфлікти й суперечності, які знищують її душу, відступають, а відтак вщухає її боротьба зі собою, торжествує внутрішня гармонія і цілеспрямованість. У такому стані закохані стають ніби однією істотою, мати відчуває повну єдність зі своєю дитиною, науковець – зі Всесвітом, Творець – зі своїм творінням, з людиною. Під час таких переживань особистість перебуває на вершині своїх сил, почувається самодостатньою, незалежною, стає цілком вільною від страхів, побоювань, тривоги, сумнівів. Виникає характерне відчуття успіху, обраності, вдячності, щастя, які виливаються у безмежну любов до всього сущого, у бажання робити для світу тільки добро, повертаючи свій борг. Такий досвід є результатом і глибинною основою підсвідомої первинної «дитячої» релігійності, тобто «внутрішньої» духовності [60-62].

Треба відмітити, що життя і свідомість є центральними для нового погляду на буття, реальність і космос. Хоча сучасна наукова парадигма базується на вірі в те, що світ існує незалежно від об'єктивного спостерігача, реальні експерименти свідчать про протилежне. Життя – це просто діяльність атомів і частинок, які деякий час обертаються, а потім розсіюються в небуття [63].

Окремо слід наголосити на понятті «душа», що на протязі століть обговорюється в релігійних, філософських і наукових колах, але остаточного опису не існує. Тому слід навести цікаве інтерв'ю зі студентами-медиками 2-го курсу медичного Університету Отаго в Данідіні (Нова Зеландія). Студенти взяли участь в онлайн-опитуванні щодо розуміння душі. Відповіді студентів узагальнено [64]:

- описи душі включали душу як «дух» або «життєву силу»;
- деякі описували душу як таку, що дає людині її цінності та особистість;
- обговорення місця розташування душі: більшість студентів стверджували, що душа не приєднана до тіла, але інші згадували серце або мозок як місцеперебування душі;
- виникла загальна тема, пов'язана зі смертністю душі: більшість студентів вірили, що душа покидає тіло після смерті;
- концепція душі: у деяких студентів була пов'язана з їхніми релігійними переконаннями, у інших, які не мали релігійних переконань – описували душу, як міф, що використовувався для розради під час смерті;

Страждання душі, коли не можеш відвернути смерть людини (дорожньо-транспортна пригода, травми, тяжкі захворювання), травмують душу і запам'ятовуються надовго. Лікар вмирає кожен раз зі своїм пацієнтом. Але та радість, коли ти подарував людині життя, не порівняється ні з чим! Дійсно існують люди-хелпери, так само, як і існують лімфоцитохелпери нашої імунної системи, які допомагають організму постійно і невтомно. Після випадку з хворим, який під час клінічної смерті зверху бачив своє тіло, автор під час надання медичної допомоги почав розпитувати хворих про те, що вони бачили після тимчасової зупинки серця.

Після розмови з Богом, у сні на Паску, в ніч Воскресіння 2004 року, автор почав прицільно цікавитись нематеріальним, духовним світом. Ця подія була для автора визначальною з наукової точки зору. До цього, підсвідомість автора статті була непідготовленою до чогось вищого за матеріальне життя. Тотальний атеїзм нищив духовне і святе у родичів, батьків, в душі автора. Війни, голодомор, брехня та пропаганда вбивали святе у більшості однокласників, однокурсників, друзів і знайомих автора. У школі та медичному інституті автор не цікавився релігією, не читав Біблії, не відвідував церкви, а наука завжди протиставлялась Богу, який її створив. І тільки тоді, коли власні наукові спостереження під час надання хворим медичної допомоги та оприлюднені публікації інших науковців автора особисто переконали в існуванні духовного нематеріального світу. Автор статті відкрив для себе нові перспективи свого подальшого духовного розвитку. Ці події визначили початок власного наукового вивчення нематеріальної душі і вічного Бога, необхідність сприяти створенню нового наукового напрямку – медичної теології [65-70].

Разом з тим, згідно принципу аналогій, коли наше життя базується на максимально можливій духовній реалізації власного геному, на початковому цілеспрямованому намірі вищої за нас духовної сили любові, людина, повертаючись до своєї цілісної істинної природи, метафізично зцілюється. Людина переконується, що ми не людські істоти, які переживають духовний досвід, а духовні істоти, які переживають людський досвід. Свою духовність можна відчути, прийняти, зрозуміти і пізнати не тільки, дякуючи духовності, але і з точки зору науки за допомогою психоаналізу [71], психотерапії [72], юридичної практики в системі правовідносин «лікар-пацієнт-фармацевт» [24, 73, 74].

Висновки. Проведено вивчення сучасних питань інтегрованої медичної практики, які охоплюють медицину, фармацію, фармакотерапію, духовні, юридичні практики, соулбіоцентризм у системі правовідносин «лікар-пацієнт-фармацевт». Проаналізовано статистику захворюваності серед жителів Львівської області на серцево-судинні, онкологічні, пульмонологічні, гострі респіраторні вірусні захворювання (COVID-19, ГРВІ, грип). Зазначено про застосування аутогенної психотерапії (mind-body medicine, noetic training), молитви (медитації) у доказовій медицині та фармації у лікуванні хронічного стресу, психоневротичних розладів, гіпертонічної хвороби, у профілактиці та лікуванні ішемічної хвороби серця, застійної серцевої недостатності, метаболічного синдрому, цукрового діабету 2 типу, епілепсії, хронічного болю та болю різного генезу, фіброміалгії, онкологічних захворювань і паліативної допомоги, депресії, безсоння, мігрені, деменції, клімаксу, алкоголізму та наркоманії у відповідності до МКХ-11. Доведено про вагомість застосування у медицині духовних та юридичних практик. Приведено досвід автора статті щодо соулбіоцентризму.

Конфлікт інтересів. Автор схвалив статтю до публікації і заявляє, що дослідження було проведено за відсутності будь-якого конфлікту або потенційного конфлікту інтересів.

Фінансування. Автор засвідчує, що це дослідження не отримало жодного конкретного гранту від жодної фінансової установи в державному, приватному, комерційному або некомерційному секторах.

Література.

1. Молитва за хворого. Медичний капелан на Львівщині відвідує пацієнтів ковідних відділень. 07.11.2021. URL: https://risu.ua/molitva-za-hvorogo-medichnij-kapelan-na-lvivshchini-vidviduye-paciyentiv-kovidnih-viddilen_n123193.
2. У хворобі і смерті. Римсько-Католицька церков в Україні. 2024. URL: https://rkc.org.ua/duhovnist/molytovnyk/u-hvorobi-i-smerti/
3. Літвінська Н., Гоголь Х. Що зміниться для пацієнтів. інтерв'ю про медицину Львівщини. *Твоє місто*. 2024. URL: https://tvoemisto.tv/exclusive/likarni_mayut_buty_dlya_patsiientiv_a_ne_dlya_likariv__nataliya_litvinska_161613.html/.

4. На Львівщині показник захворюваності на ГРВІ вищий за епідемічний поріг на 65,8%. *ЛОВА.* 12.02.2024. URL: https://loda.gov.ua/news/91972
5. На Львівщині рівень коронавірусу і ГРВІ вищий за епідпоріг майже на 66%. *Укрінформ.* 12.02.2024 2024. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-health/3826074-na-lvivsini-riven-koronavirusu-i-grvi-visij-za-epidporig-majze-na-66.html
6. Наказ МОЗ України від 17.05.2023 № 913 «Про внесення змін до протоколу "Надання медичної допомоги для лікування коронавірусної хвороби (COVID-19)"». *Верховна Рада України.* 17.05.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0913282-23#Text.
7. Shapovalova V. Forensic and pharmaceutical risks in the organization of pharmacotherapy of covid, post-covid and long-covid disorders. COVID-19 and vaccination practice standards. *SSP Modern Pharmacy and Medicine*. 2022. Vol. 2. No. 4. P. 1–24. URL: https://doi.org/10.53933/sspmpm.v2i4.69
8. Федоров Ю. Соулбіоцентризм і щастя. Щастя та цивілізаційний розвиток: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 14-15 листопада 2019 р.). Львів: Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького. 2019 С. 229-230. URL: https://new.meduniv.lviv.ua/uploads/repository/kaf/kaf_philosophy/07.%D0%92%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D1%87%D0%B0_%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C/SHASTAI_zbirnyk_.pdf.
9. Fedorov Yu.V. Expediency. Львів: Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького. 2018. 62 с.
10. Fedorov J.V. Soubicentrism and medicine practice. *Вісник Вищої медичної освіти.* 2019. No 8. P. 71. URL: https://medinstytut.lviv.ua/wp-content/uploads/vo08.pd_.pdf.
11. Jimenez A. Biocentrism as a Part of Integrative Medicine. Chiropractic Care Clinic. *Linked.in.* 31.08.2017. URL: https://www.linkedin.com/pulse/biocentrism-part-integrative-medicine-chiropractic-care-jimenez-
12. Saracci R. The World Health Organisation needs to reconsider its definition of health. *BMJ*. 10.05.1997. Vol.314. No.7091. P.1409-10. URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/9161320/.
13. Рищенко О.О., Шаповалов В.В., Шаповалова В.О., Капєльнікова Є.В. Організаційно-правова імплементація рекомендацій ВООЗ щодо фармацевтичної корекції пацієнтів із хронічним больовим синдромом на засадах медичного та фармацевтичного права. *Український вісник психоневрології.* 2015. Том 23. Вип. 2 (83). С. 100-104. URL: https://uvnpn.com.ua/arkhiv-nomeriv/2015/tom-23-vipusk-2-83/organ-zats-yno-pravova-mplementats-ya-rekomendats-y-vse-sv-tno-organ-zats-okhoroni-zdorov-ya-shchodo
14. Білоконь К., Кузнєцова Л.В., Крамарев С.О., Риков С.О. Точки дотику Церкви та медицини. *Офіційне видання УПЦ.* 11.07.2011. URL: https://cpgazeta.wordpress.com/2011/07/11/%d1%82%d0%be%d1%87%d0%ba%d0%b8-%d0%b4%d0%be%d1%82%d0%b8%d0%ba%d1%83-%d1%86%d0%b5%d1%80%d0%ba%d0%b2%d0%b8-%d1%82%d0%b0-%d0%bc%d0%b5%d0%b4%d0%b8%d1%86%d0%b8%d0%bd%d0%b8/
15. Церковний погляд на сучасні і новітні технології в медицині. XIV Український форум з вроджених вад серця. Регенеративна медицина. *УПЦ.* 01.09.2019. URL: https://news.church.ua/2019/10/01/cerkovnij-poglyad-na-suchasni-i-novitni-texnologiji-v-medicini-regenerativna-medicina-dopovid-mitropolita-filareta-xiv-ukrajinskomu-forumi-z-vrodzhenix-vad-sercya/#2024-03-13
16. Філософія релігії та медицини в постсекулярну добу: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті свт. Луки (В. Ф. Войно-Ясенецького). К.: НМУ ім. О. О. Богомольця. 2022. 278 с.
17. Філософія релігії та медицини в постсекулярну добу: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті свт. Луки (В. Ф. Войно-Ясенецького). К.: НМУ ім. О. О. Богомольця, ВР ІФ ім. Г. С. Сковороди НАНУ. 2021. 311 с.

18. Християнство & медицина. Проблема визначення смерті. *Дніпровська єпархія ПЦУ*. 26.11.2018. URL: https://cerkva.dp.ua/hristiyanstvo-meditsina-problema-viznachennya-smerti/
19. Духовна роль в паліативній медицині. Паліативна допомога і церква в Україні. (II Національний конгрес з паліативної допомоги, 1-3 жовтня 2015 року, м. Київ). *Львівська епархія УПЦ.* 03.10.2015. URL: https://upc.lviv.ua/publikatsiji/180-dukhovna-rol-v-paliativnij-meditsini-paliativna-dopomoga-i-tserkva-v-ukraini
20. Shapovalova V. The ICD-11 for the twenty-first century: the first view from the organizational, legal, clinical and pharmacological aspects. *SSP Modern Pharmacy and Medicine*. 2022. Vol. 2. No. 1. P. 1-13. URL: https://doi.org/10.53933/sspmpm.v2i1.37
21. Hayduchok I., Shapovalov V. Forensic Pharmacy and Medicine: Risks for Pharmacotherapy of Addiction and Countering of Illegal Circulation of Psychoactive Substances in the COVID-19 Pandemic. SSP Modern Pharmacy and Medicine. 2021. Vol. 1. No 2. P. 1-28. URL: https://doi.org/10.53933/sspmpm.v1i2.32
22. Shapovalov V.V., Gudzenko A.A., Shapovalova V.A. et al. Forensic and pharmaceutical analysis of addictive morbidity because of the use of psychoactive substances in Ukraine. *Klin. Inform. Telemed*. 2020. Vol. 15. Iss. 16. P. 125-128. DOI: https://doi.org/10.31071/kit2020.16.02.
23. Hayduchok I., Shapovalov V. COVID-19: Multidisciplinary Researches of Forensic and Pharmaceutical Risks and Causal Relationships of Unqualified Medical Care for Patients During Pandemic. *SSP Modern Law and Practice*. 2022. Vol. 2. No. 1. P. 1-25. URL: https://ssp.ee/index.php/mlp/article/view/39
24. Шаповалова В.О., Шаповалов В.В., Негрецький С.М. (Ієромонах Симеон). Організаційно-правові і моральні аспекти вивчення проблеми поширеності наркоманії (на прикладі канабісу) в сучасному суспільстві у світлі духовної спадщини православної церкви. *Ukr. visnyk psykhonvrolohii*. 2010. Vol. 18. No 2 (63). P. 97-101. URL: https://uvnpn.com.ua/arkhiv-nomeriv/2010/tom-18-vipusk-2-63/organ-zats-yno-pravov-moraln-aspekti-vivchennya-proble-mi-poshirenost-narkoman-na-priklad-kanab-su-v
25. Shapovalov V.V. (Jr.), Linskiy I.V. Evidence-based pharmacy: definition of the control regime for the medicines in the pharmaceutical correction schemes of the opioid dependence. *Pharmaceutical Zhurnal*. 2013. No. 3. P. 35-40. URL: https://pharmj.org.ua/index.php/journal/article/view/399
26. Shapovalov V., Linskiy I. Forensic pharmacy, forensic narcology: scoring method of the predisposing to psychical and behavioral frustrations health by reason of psychoactive substances abusing. *Farmatsevtychnyi Zhurnal*. 2010. No. 1. P. 36-41. URL: https://pharmj.org.ua/index.php/journal/article/view/864.
27. Shapovalov V., Linsky I. Forensic and pharmaceutical study of the pharmacotherapy of opioid withdrawal syndrome among patients-offenders with different levels of opium addiction on a base of evidence-based pharmacy. *Farmatsevtychnyi Zhurnal*. 2012. No. 1. P. 20-27. URL: https://pharmj.org.ua/index.php/journal/article/view/546.
28. Shapovalov V., Linsky I. Forensic pharmacy: the study of disposition to health addictive disorders pf the drug addiction patients with deviant behavior. *Farmatsevtychnyi Zhurnal*. 2011. No. 6. P. 30-34. URL: https://pharmj.org.ua/index.php/journal/article/view/564.
29. Shapovalova V. Interdisciplinary Pharmacoeconomic Research Concerning the Pharmacotherapy of Alcoholic Hepatitis in Conditions of COVID-19 Pandemic. *SSP Modern Pharmacy and Medicine*. 2023. Vol. 3. No 2. P. 1-10. URL: https://doi.org/10.53933/sspmpm.v3i2.87
30. Shapovalova V.A., Zbrozhek S.I., Shapovalov V.V. et al. Forensic pharmacy: some risk factors in the formation of addictive health disorders. *Acta Scientific Pharmaceutical Sciences.* 2021. Vol. 4. Iss. 1. P. 7 12. URL: https://doi.org/10.31080/ASPS.2020.05.0651
31. Gudzenko A., Shapovalov V., Shapovalov V. et al. Forensic pharmacy: analysis of complaints about the pharmaceutical provision for privileged categories of patients in Ukraine (experimental research). *Science Review*. 2021. Vol. 2. Iss. 37. P. 1-6. URL: https://doi.org/10.31435/rsglbal_sr/30042021/7517.

32. Hayduchok I.G., Shapovalova V.O., Ishcheikin K.E. et al. Pharmaeconomic approaches for pharmacotherapy of Rheumatoid arthritis. *Likars'ka Sprava*. 2021. No 1-2. P. 54-63. DOI: https://doi.org/10.31640/JVD.1-2.2021(8).
33. Shapovalov V. (Jr.), Gudzenko A., Shapovalova V. et al. Forensic and pharmaceutical study of the presence of a causal link between the degree of alcohol abuse and qualification level of the respondents. *Pharmacia*. 2017. Vol. 66. No 3. P. 31-39. URL: http://bsphs.org/wp-content/uploads/2017/11/Shapovalov.pdf.
34. Shapovalova V. Alcoholic Hepatitis: An experimental meta-analysis. *SSP Modern Pharmacy and Medicine*. 2023. Vol.3. No.1. P.1-11. URL: https://ssp.ee/index.php/mpm/article/view/77.
35. Shapovalov V.V. (Jr.), Zbrozhek S.I., Shapovalova V.O. et al. Organizational and legal evaluation of availability of medicines' circulation for cancer patients. *Pharmacia*. 2018. Vol. 65. No 2. P. 17-22.
36. Shapovalova V.A., Shapovalov V.V., Shapovalov V.V. et al. Forensic and pharmaceutical assessment of polydrug addiction at combined use of psychoactive substance. *Likars'ka sprava*. 2018. N. 1-2 (1146). P. 171-177. DOI: https://doi.org/10.31640/JVD.1-2.2018(29)
37. Ryabukha O. Multidisciplinary Studies of the Thyroid Gland's Synthetic Activity under Conditions of Iodine Deficiency Using Correlation Analysis. *SSP Modern Pharmacy and Medicine*. 2023. Vol. 3. No 3. P. 1-15. DOI: https://doi.org/10.53933/sspmpm.v3i3.104
38. Shapovalova V. Pharmacotherapy of Depressive Disorders in Conditions of Coronavirus Disease: Pharmacoeconomic Experimental Study. *SSP Modern Pharmacy and Medicine*. 2023. Vol. 3. No 3. P. 1-11. DOI: https://doi.org/10.53933/sspmpm.v3i3.101.
39. Shapovalova V. Interdisciplinary Pharmacoeconomic Research Concerning the Pharmacotherapy of Alcoholic Hepatitis in Conditions of Covid-19 Pandemic. *SSP Modern Pharmacy and Medicine*. 2023. Vol. 3. No 2. P. 1-10. DOI: https://doi.org/10.53933/sspmpm.v3i2.87.
40. Shapovalova V., Shapovalov V., Osyntseva A. et al. Organization of the Pharmaceutical Business, Industrial Pharmacy and Forensic Pharmacy Concerning the Competences of Quality Management During the Circulation of Medical Products: GxP Standards. *Actual Problems of Medicine and Pharmacy*. 2022. Vol. 3. No 2. P. 1-20. DOI: https://doi.org/10.52914/apmp.v3i2.44
41. Шаповалова В.О., Сосін І.К., Шаповалов В.В. Фармацевтичне право: за підсумками конференцій. Аптека.ua. 11.12.2006. №48 (569). URL: https://www.apteka.ua/article/4098
42. Куліш Н. Медитація – це просто! *Буковинський державний медичний університет*. 27.11.2014. URL: https://www.bsmu.edu.ua/blog/2532-medytaciya-ce-prosto/.
43. Ivanishyn-Hayduchok L., Shapovalova V., Shapovalov V. ICD-11: Organizational and Legal, Medical and Pharmaceutical, Social and Economic Issues of Implementation of the Program of State Guarantees of Medical Care in 2022 in Ukraine, Based on The Fundamental Principles of the European Union. SSP Modern Pharmacy and Medicine. 2022. Vol. 2. No 2. P. 1-14. DOI: https://doi.org/10.53933/sspmpm.v2i2.53
44. Коріновська А., Свєженцева І. Справа не лише у мозку: як медитації впливають на здоров'я. *Suspilne.Media*. 17.11.2021. URL: https://suspilne.media/184660-sprava-ne-lise-u-mozku-ak-meditacii-vplivaut-na-zdorova/.
45. Молитви і медитації. *Промінь*. 2024. URL: https://aa-promin.org.ua/rizne/molytvy-i-medytacziyi/.
46. Медитація для зцілення від хвороб. *Вільнодум*. 2022. URL: https://vilnodum.com.ua/medytacziya-dlya-zczilennya-vid-hvorob-ukrayinskoyu/.
47. Молитва справді володіє силою, здатною зцілювати хвороби, це підтвержують вчені. *Ukr.Media*. 24.10.2018. URL: https://ukr.media/science/377206/.
48. Як медитація впливає на людину: висновки вчених. *Ukr.Media*. 29.11.2016. URL: https://ukr.media/medicine/283523/.
49. Церква як лікувальний центр: терапія душі. Київське православ'я: міжнародний науковий проект "Православного Духовного Центру апостола Івана Богослова". 04.10.2020. URL: http://kyiv-pravosl.info/2020/10/04/tserkva-yak-likuvalnyj-tsentr-terapiya-dushi/.

50. Вчені довели, що молитва має неймовірну силу. Агенція новин Firtka. 02.06.2019. URL: https://firtka.if.ua/blog/view/vcheni-doveli-shcho-molitva-maie-neimovirnu-silu/
51. Федоров Ю.В. Соулбіоцентризм і медична практика. *Вісник Вищої медичної освіти.* 2019. №8. С. 65-71. URL: https://medinstytut.lviv.ua/wp-content/uploads/vo08.pd_.pdf.
52. Федоров Ю.В. Доцільність телеос-терапії. Львів: Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького. 2017. 294 с.
53. Панишка Ю.М. Феномен людини. Здоровий спосіб життя. Львів. 2012. Вип.9. 70с. URL: https://soroka.lviv.ua/images/stories/Journals/PhenomenL/FL_009.pdf
54. Запорука здоров'я - молитва та вчасне звернення до лікарів. *Нова Зоря.* 21.04.2022. URL: https://novazoria.com.ua/?p=14001.
55. Лісова А. Лікують добре слово і молитва. *RISU.* 21.10.2010. №1150. URL: https://risu.ua/likuyut-dobre-slovo-i-molitva_n42070.
56. Молитва у церкві може вилікувати від хвороби**.** *Молодий Буковиць.* 21.12.2007. URL: https://molbuk.ua/2363-molitva-u-cerkv-mozhe-vilkuvati-vd.html#google_vignette.
57. Psychotherapies. *NIMH.* 2024. URL: https://www.nimh.nih.gov/health/topics/psychotherapies#:~:text=Psychotherapy%20(also%20called%20talk%20therapy,patients%20in%20a%20group%20setting.
58. Hamdy S. Can Modern Medicine Locate the Human Soul? *Contending Modernities.* 10.04.2013. URL: https://contendingmodernities.nd.edu/field-notes/can-modern-medicine-locate-the-human-soul/
59. Головій О. Людина має в достойних умовах народитися, прожити і має право гідно відійти без болю та страждань. *Волинські новини.* 22.09.2020. URL: https://www.volynnews.com/news/all/liudyna-maye-v-dostoynykh-umovakh-narodytysia-prozhyty-i-maye-pravo-hidno-/.
60. Життя після життя: що залишиться? *МАУП.* 01.07.2016. URL: https://maup.com.ua/ua/pro-akademiyu/novini1/usi-novini1/zhittya-pislya-zhittya-shho-zalishitsya.html.
61. Кушнірик Б. Життя після смерті. *Вільне життя*. 29.03.2028. URL: https://vilne.org.ua/2018/03/zhyttia-pislia-smerti/.
62. Карловський Д. Чому люди бачать "потойбіччя" в моменти клінічної смерті? *Українська правда. Життя*. 23.10.2021. URL: https://life.pravda.com.ua/projects/zapitay-jittya/2021/10/23/246264/
63. Lanza R. Does the Soul Exist? Evidence Says 'Yes'. *Psychology Today.* 21.12.2011. https://www.psychologytoday.com/us/blog/biocentrism/201112/does-the-soul-exist-evidence-says-yes
64. Martyn H., Barrett A., Nicholson H.D. Medical students' understanding of the concept of a soul. *Anat. Sci. Educ*. 2013. Vol. 6. No. 6. P. 410-4. URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/23650081/.
65. Якобчук А. Як християнство створило лікарню. *Слова про слово*. 17.08.2022. URL: https://slovoproslovo.info/yak-hristiyanstvo-stvorilo-likarnyu
66. Борейко Ю.Г., Вергелес К.М., Виговський В.А. та ін. Безпека, релігія, церква в сучасному суспільстві. *Київський національний університет імені Тараса Шевченка.* Вінниця: ФОП Кушнір Ю.В., 2021. 352 с.
67. Федоров Ю.В. Нариси з медичної теології. Львів. 2012. 68 с.
68. Федоров Ю.В. Кругообіг розумово-духовної енергії в природі. Теорія доцільності існування розумного життя та терапія смислом. Феномен людини. *Здоровий спосіб життя*. 2012. Вип. 9 (75). С.48-54.
69. Федоров Ю.В. Пекулярні галактики медицини. Феномен людини. *Здоровий спосіб життя*. 2012. Вип. 10 (76). С. 38-39.
70. Федоров Ю.В. Антигравітація. Львів. 2015. 98 с.
71. Багрій Я. Психоаналіз. К.: ДП «Вид. дім "Персонал"». 2016. 138 с.

72. Чабан О. Чи можливо оцінити ефективність психотерапії?. *PMGP*. 05.12.2019. Т. 4. №3. e0403-04210. URL: https://uk.e-medjournal.com/index.php/psp/article/view/210
73. Шаповалова В.О.Ю, Шаповалов В.В., С.М. Негрецький Судово-фармацевтичне вивчення проблеми, що пов'язана із профілактикою наркоманії та медико-фармацевтичною і церковною реабілітацією наркозалежних осіб. Український вісник психоневрології. 2012. Т. 20, вип. 4. С. 74–78. URL: https://uvnpn.com.ua/arkhiv-nomeriv/2012/tom-20-vipusk-4-73/sudovo-farmatsevtichne-vivchennya-problemi-shcho-pov-yazana-z-prof-laktikoyu-narkoman-ta-mediko-farm
74. Шаповалов В.В., Шаповалова В.О., Шаповалов В.В. та ін. Медичне та фармацевтичне право: навч. посіб. для додипломної та післядипломної форми навчання. Серія «Медичне та фармацевтичне право». 4-е вид. зі змінами та доповненнями. Харків – Івано-Франківськ: ХМАПО, 2020. 128 с.